

АНАЛІЗ КАТЕГОРІАЛЬНОГО АПАРАТУ ПРОЦЕСУ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ РЕГІОНОМ

© 2014 ГОЛЯД Н. Ю.

УДК 332.12

Голяд Н. Ю.

Аналіз категоріального апарату процесу антикризового управління регіоном

На основі дослідження літературних джерел у статті представлений аналіз категоріального апарату процесу антикризового управління регіоном, зокрема проаналізовано існуючі і запропоновано удосконалени трактування дефініцій «антикризове управління», «криза», «регіон»; проаналізовано причини виникнення кризової ситуації в Україні; проаналізовано основні теорії виникнення економічних криз; виділено основні сфери життєдіяльності регіону і види криз, що в них виникають. Окрім того, проведений у статті аналіз дозволяє стверджувати, що уточнення і розуміння сутності антикризового управління допоможе розробити діючий механізм виводу регіону з передкризового або з кризового становища, а це, у свою чергу, істотно позначиться на оздоровленні економіки країни в цілому.

Ключові слова: криза, регіон, соціально-економічна система, антикризове управління, мезоуровень, процес

Табл.: 1. Бібл.: 21.

Голяд Наталія Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра економічної кібернетики, Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця (пр. Леніна, 9а, Харків, 61166, Україна)

Email: nat_goliad@mail.ru

УДК 332.12

UDC 332.12

Голяд Н. Ю. Анализ категориального аппарата процесса антикризисного управления регионом

Goliyad N. Yu. Analysis of the Categorical Framework for Regional Crisis Management

На основе исследования литературных источников в статье представлен анализ категориального аппарата процесса антикризисного управления регионом, в частности, проанализированы существующие и предложены усовершенствованные трактовки дефиниций «антикризисное управление», «кризис», «регион»; проанализированы причины возникновения кризисной ситуации в Украине; проанализированы основные теории возникновения экономических кризисов; выделены основные сферы жизнедеятельности региона и виды кризисов, которые в них возникают. Кроме того, проведенный в статье анализ позволяет утверждать, что уточнение и понимание сущности антикризисного управления позволит разработать действующий механизм вывода региона из предкризисного или кризисного состояния, а это, в свою очередь, существенно скажется на оздоровлении экономики страны в целом.

Ключевые слова: кризис, регион, социально-экономическая система, антикризисное управление, мезоуровень, процесс

Табл.: 1. Библ.: 21.

Голяд Наталья Юрьевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра экономической кибернетики, Харьковский национальный экономический университет им. С. Кузнеця (пр. Ленина, 9а, Харьков, 61166, Украина)

Email: nat_goliad@mail.ru

The article presents an analysis of the categorical framework for regional crisis management based on study of literary sources, which includes, in particular, analysis of the existing interpretations of the definitions «crisis management», «crisis», «region» and proposing more accurate ones; analysis of the factors which have caused a crisis in Ukraine; analysis of principal theories concerning the origin of economic crises; identifying basic spheres of activities of a region and types of crises that affect them. Besides, the analysis described in the article allows claiming that more accurate definition and understanding of the essence of crisis management is likely to be instrumental in developing an effective mechanism of leading a region out of a critical or pre-critical situation, which, in turn, will make a significant contribution to the recovery of the state overall.

Keywords: crisis, region, socio-economic system, crisis management, meso-level, process

Tabl.: 1. Bibl.: 21.

Goliyad Nataliya Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of Economic Cybernetics, Kharkiv National University of Economics named after S. Kuznets (pr. Lenina, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine)

Email: nat_goliad@mail.ru

Вступ. Криза управління економічною системою країни, яка подовжується вже не перший рік, останнім часом набула загальносистемного характеру і поширилася не тільки не економічний сектор, а й на інші сторони життя українців. Ця криза призвела до перерозподілу управлінських повноважень між центром і регіонами з поступовим розширенням прав останніх. Пасивна державна політика розвитку регіонів, обтяжена хронічною нестачею фінансових ресурсів, змусила кожен регіон шукати власні шляхи виходу зі сформованої кризової ситуації, не сподіваючись

на дотації «зверху». В подібних умовах актуальними для кожного регіону стають такі характеристики: життєздатність, самоорганізація, самодостатність, самофінансування тощо, які відображають ступінь і можливість самостійного, незалежного розвитку регіону в економічному полі країни. З іншого боку, регіон є складовою частиною економіки країни і не може розглядатися як повністю відокремлений елемент. Тому виникає задача узгодження інтересів розвитку регіону із загальноекономічними інтересами розвитку країни.

Для більш чіткого розуміння сутності та змісту антикризового управління регіоном визначимося з основними дефініціями щодо антикризового управління, а також проведемо всебічний аналіз категоріального апарату процесу антикризового управління регіоном.

Об'єктом дослідження в даній статті виступає соціально-економічна система мезорівня – регіон. Спочатку регіон (лат. regio – квартал, округ) у топографії Рима означає квартал, у територіальному розподілі Італії часів імперії – округ. Вперше поділ Італії на regiones було застосовано при стягуванні податків з населення, відпущених на волю рабів, при виробництві цензу, пізніше він був покладений в основу всієї системи управління Римської імперії [1].

Великий економічний словник трактує цю дефініцію у такий спосіб [2]: «регіон – область, район, частина країни, що відрізняється від інших областей сукупністю природних і (або) історично сформованих, відносно стійких економіко-географічних та інших особливостей, що нерідко поєднуються з особливостями національного складу населення».

Основоположник радянської регіональної економіки академік Н. Н. Некрасов до регіональних об'єктів відносить всі адміністративно-територіальні підрозділи, включаючи місто [3]; академік Н. Г. Чумаченко представляє поняття «регіон» як синонім області адміністративного підпорядкування [4].

Аналіз наукових досліджень інших авторів [5 – 7] також говорить про те, що єдине визначення категорії «регіон» відсутнє. Тим не менш, необхідно зазначити і той факт, що усі вчені сходяться у такій думці: «кожен регіон, незалежно від його розміру і рівня, можна уявити у вигляді територіальної соціально-економічної системи, що характеризується складною структурою, яка включає усі види продуктивних сил і відображає усю багатогранність суспільних відносин» [5].

Аналізуючи наведені вище формулювання, у даній статті під регіоном пропонується розуміти територіальне утворення, яке характеризується економіко-географічним положенням, природними і трудовими ресурсами, має систему самоврядування, самоорганізації і самофінансування і з межами, визначеними адміністративним поділом території України.

Для розуміння і дослідження сутності кризи регіону необхідно розглянути причини її виникнення.

Економічна політика, що проводилась за часів СРСР в умовах тоталітарної системи та не враховувала географічних, природних та економічно доцільних особливостей окремих територій, призвела до великих диспропорцій у господарському розвитку регіонів колишнього СРСР, нагромадженню економічних і соціальних проблем. Економічний і соціальний розвиток областей (регіонів) забезпечувався централізовано планово-директивними методами управління. Основним критерієм даної політики було вирівнювання рівнів економічного і соціального розвитку областей, яке забезпечувалося шляхом перерозподілу капітальних вкладень між регіонами. Таким чином, односторонній розвиток, вузька спеціалізація республік і окремих їх регіонів у територіальному поділі праці обумовили нераці-

ональне використання їхнього ресурсного потенціалу, некомплексний розвиток господарства.

Велика увага, що приділяється в даний час проблемі структурної перебудови економіки країни та її регіонів, обумовлена специфікою завдань, що виникли перед Україною як перед незалежною державою. Формування національної економіки вимагає перегляду всіх попередніх факторів, що визначали розміщення і розвиток продуктивних сил у народному господарстві колишнього СРСР, і, відповідно, обумовили нинішню структуру економіки України.

У сучасних умовах співвідношення між спеціалізацією і комплексним розвитком регіону змінюється на користь останнього. Тільки такий розвиток може забезпечити основу для досягнення економічної самостійності окремих регіонів, який разом з територіальною спеціалізацією стає засобом для досягнення державних і регіональних інтересів. Економічну самостійність регіону, засновану на підтримці його самодостатності, варто розглядати як відносно самостійну систему відтворення зі змінною системою виробничих відносин і структури влади.

Економічна самостійність регіонів України є об'єктивною необхідністю забезпечення умов їхнього вільного розвитку, виходу з кризового економічного стану, успішного рішення соціальних, економічних та інших життєво важливих проблем. Крім того, вона є важливою умовою управління процесами територіального поділу праці, комплексного розвитку регіону. Важлива роль у територіальному управлінні економікою належить рівню розвитку виробничого потенціалу регіону, структурі його економіки на основі забезпеченості власними регіональними ресурсами. І хоча існуючі територіальні утворення далеко не рівнозначні за своїми масштабами і тими народногосподарськими цілями, що реалізуються в їх границях, кожне з них являє собою досить закінчену цілісну економіко-соціальну структуру з установленими зовнішніми і внутрішніми зв'язками.

Для того щоб установити характер і закономірності формування і розвитку територіальної системи, необхідно визначити набір складових її функціональних підсистем і окремих виробничо- і соціально-економічних елементів, а також набір критеріїв розвитку. Це дозволить спростити складну структуру регіону як системи для підвищення ефективності процесу управління.

Аналіз життєдіяльності регіону із системних позицій припускає оцінку наступних сфер діяльності регіону: промисловість, сільське господарство, фінанси й інвестиції, демографія, трудові ресурси, соціальна інфраструктура, споживання.

Основною характеристикою будь-якого регіону є, насамперед, його населення. Тому головним критерієм у процесі управління регіоном є рівень життя населення, умови його життєдіяльності, рівень його соціального обслуговування.

Саме негативні відхилення по цих характеристиках, у першу чергу, визначають рівень кризової ситуації регіону і напрями і задачі його відродження, оскільки рівень життя й умови життєдіяльності визначаються станом економіки регіону і значною мірою економіки всієї країни. Таким чи-

ном, пріоритетним напрямом відродження регіонів України є розробка і втілення соціально орієнтованої економіки.

Економічна ситуація в Україні на даний момент характеризується глобальною кризою, що розвивається у всіх структурних елементах економіки, у тому числі й у регіонах. Спостерігається ціла низка проблем, вирішення яких має важливе значення для регулювання єдиного відтворювального процесу і соціально-демографічного розвитку, але яким дотепер не приділяється належної уваги. Це призводить до таких негативних економічних і соціальних наслідків: структурно-галузеві диспропорції, неузгодженість і розтягування в часі інвестиційно-будівельного циклу, відставання і некомплексність формування виробничої, соціальної і ринкової інфраструктур, неефективна реалізація науково-технічної діяльності і підготовки кадрів, негативні екологічні наслідки.

Істотні дисбаланси регіонального розвитку викликає не тільки загальнонаціональною кризою виробництва, але і, як зазначалося вище, зміною повноважень і функцій регіону. У зв'язку з цим розробка методів, підходів і механізмів антикризового управління регіоном є життєво необхідною.

Визначимо поняття «криза». Термін «криза» (гр. *krisis* – рішення, поворотний пункт, результат) не є новим в економічній літературі. Теорія економічних криз почала розроблятися в другій половині XIX століття. Основними напрямками вивчення тут стали кризи, пов'язані з кон'юктурними коливаннями попиту, споживанням, природними циклами; також широкого розповсюдження набуло вивчення кризових фаз довгострокових економічних циклів. Найбільш відомі вчені, які займалися вивченням причин та наслідків економічних криз, є М. Д. Кондратьєв, Й. Шумпетер, Е. Варга, О. О. Богданов, С. Меншиков, П. Друкер, Л. Мендельсон та ін.

Проте, аналіз літературних джерел [9 – 18] дозволяє говорити про те, що єдиного визначення кризи серед вчених-економістів немає. У більшості робіт поняття кризи не наводиться взагалі, автори використовують цей термін як аксіому, в інших дослідники розглядають цю дефініцію зі своєї точки зору, найбільш зручною для напрямку їхнього дослідження. Як приклад можна привести деякі з таких визначень. «небезпечний стан, перелом» [2]; «крайне загострення протиріч розвитку; наростаюча небезпека банкрутства, ліквідації; неузгодженість у діяльності економічної, фінансової й іншої систем; переломний момент у процесах змін» [10]; «глибокий розлад, різкий перелом, період загострення протиріч у процесі розвитку якої-небудь сфери людської діяльності» [18]; «точка в розвитку або хвороби, коли має місце важлива зміна, що є вирішальною для відновлення або смерті; поворотний пункт хвороби на краще або гірше; також застосований до будь-якої очікуваної чи раптової зміни, що з'явилася протягом хвороби і до явищ, що супроводжують її» [21]; «критична стадія або поворотний момент у ході будь-чого, наприклад, у послідовності подій або хвороби» [19].

Аналіз вищенаведених трактувань поняття «криза» дозволяє зробити висновок про те, що існуючі визначення в цілому визначають кризу як переломний момент у розвитку економічної системи, загострення протиріч, глибокий розлад, важке становище, неузгодженість у діяльності. Тому в даній статті під кризою регіону пропонується розу-

міти зміну параметрів його функціонування, що веде до загострення протиріч і порушення його стійкого висхідного розвитку.

Як характеристику кризи можна назвати множину взаємозалежних ситуацій, які істотно впливають на складність управління. При якісному управлінні є вірогідність віддалення або профілактики кризи, її стабілізації або перетікання в іншу, а також вихід із кризи.

Класифікація криз має велике значення в їхньому розпізнаванні, і, отже, в успішному управлінні ними.

Кризи можна класифікувати за наступними класифікаційними ознаками [10]:

- за тривалістю: короткочасні, затяжні;
- за рівнем управління: макрокризи, мезокризи, мікрокризи;
- за масштабами прояву: загальні, що охоплюють усю соціально-економічну систему; локальні, що охоплюють частину соціально-економічної системи;
- за структурою відносин у соціально-економічній системі: економічні, соціальні, організаційні, психологічні, технологічні;
- за причинами виникнення: природні, суспільні, екологічні;
- за передбачуваністю: закономірні, випадкові;
- за формою прояву: латентні, явні;
- за глибиною прояву: глибокі, легкі.

Підтримуючи описану вище класифікацію різних сфер життєдіяльності регіону, на регіональному рівні можна виділити такі види криз:

- криза виробництва виявляється в значному спаді обсягів виробництва продукції, як промислової, так і сільськогосподарської, порушенні сформованих виробничих зв'язків, банкрутстві підприємств, росту безробіття;
- криза фінансово-інвестиційної політики виникає при відсутності привабливих умов інвестування: великих ставках податків, непривабливості по тим або іншим причинам потенційних об'єктів інвестування, незацікавленості місцевих органів самоврядування;
- демографічна криза спостерігається при тривалому періоді негативного приросту населення регіону, що веде до старіння та вимирання нації;
- криза споживання виникає при незадовільних умовах життя населення, у випадку, якщо рівень витрат перевищує рівень доходів;
- криза трудових ресурсів виникає при великій різниці між попитом на ринку праці й пропозицією, наслідком чого є високий рівень безробіття;
- криза соціальної інфраструктури виникає при незадовільному рівні медичного обслуговування, нестачі установ освіти, незабезпеченості населення житлом.

Виділення різноманітних криз і причин їхнього виникнення є основою формування інформаційного простору дослідження і побудови комплексу економіко-математичних моделей функціонування й розвитку регіону.

Аналіз літературних джерел [11; 13; 15 – 17] дозволив зробити висновок про те, що точки зору на причини економічних криз дуже суперечливі. Це викликано тим, що вплив

на циклічність відтворення тих самих факторів у різні періоди історії дуже різний, і їхній прояв у різних державах має різні особливості. Крім того, багато економістів тривалість циклу пов'язують з науково-технічним прогресом.

Найбільш відомі з теорій, що пояснюють причини економічних циклів та криз, наведені в табл. 1.

Для якісного управління кризи необхідно не тільки виявити її причини, але й розуміти наслідки. Найбільш розпо-

всюджені наслідки можуть бути такими: відновлення системи, її оздоровлення, її руйнування, виникнення нової кризи.

Велике значення при розпізнаванні й передбаченні криз має не тільки система показників, що відображають основні причини кризи, та методологія їхнього конструювання і практичного використання, але і складність самого управління кризою, тобто все, що складає поняття антикризового управління.

Таблиця 1

Теорії, що пояснюють причини виникнення економічних циклів і криз

Назва теорії	Автор	Зміст теорії
Грошова теорія	Р. Хоутри, М. Фридмен	Криза пояснюється експансією (стиском) банківського кредиту
Теорія нововведень	Й. Шумпетер, Е. Хансен	Криза пояснюється використанням у виробництві важливих нововведень
Психологічна теорія	А. Пігу, Берджот	Цикл є наслідком хвиль песимістичного і оптимістичного настрою, що охоплюють населення
Теорія недоспоживання	Дж. Гобсон, Фостер, Кэтчингс	Причина циклу – у занадто великій частці доходу, що йде багатим і ощадливим людям, у порівнянні з тим, що може бути інвестоване
Теорія надмірного інвестування	Ф. фон Хайек, Л. Мизес	Причиною рецесії є скоріше надмірне, ніж недостатнє, інвестування
Теорія сонячних плям	Джевонс, Дж. Мут	Причина кризи просліджується в ланцюжку сонячні плями – погода – врожай
Теорія обмеженості	М. Туган-Барановский	Причина криз у неправильному розподілі національного виробництва в цілому, в обмеженості продуктивних сил суспільства

Уперше термін «антикризове управління» (crises management) був використаний Робертом Макнамарой у 1962 році після Кубинської ракетної кризи. Даним терміном Р. Макнамара охарактеризував політичну сферу діяльності людини, відзначаючи, що «з огляду на обмежену інформацію щодо інших діючих осіб і їхньої непередбачуваності, довгострокове стратегічне планування не може забезпечувати підставу для дії. Кризи між державами можуть бути вирішені тільки в міру їхнього виникнення» [19]. Надалі термін «антикризове управління» став використовуватися не тільки для характеристики політичних явищ, але і як економічна категорія.

Аналіз літературних джерел дозволив виділити такі основні підходи до проблем антикризового управління: антикризове управління з погляду проблем фінансів на мікрорівні [9; 10]; комплекс проблем, пов'язаних з кризою в державних фінансах [20]; управління процедурами банкрутства [12].

Крім того, існують серйозні розходження в трактуваннях самого поняття «антикризове управління». The World Book Dictionary трактує дану дефініцію як обробку експертом кризи або критичного становища з метою зменшення або усунення небезпеки, ушкодження (збитку) тощо, особливо в уряді і промисловості [21]. Окрім того, антикризове управління також розглядається як управління фірмою в умовах загальної кризи економіки [9]; управління фірмою напередодні банкрутства [20]; як діяльність

антикризового керуючого в рамках судових процедур банкрутства [12].

Тобто антикризове управління в основному розглядається як процес виведення економічного об'єкта із кризи, в якому він знаходиться. На наш погляд, таке трактування є одностороннім, оскільки воно не враховує важливої попереджувальної функції. Для дійсно якісного результату антикризове управління має складатися з двох блоків: попереджувального управління та кризового управління.

Висновки. Виходячи з проведеного аналізу, під антикризовим управлінням пропонується розуміти таку систему управління, яка має комплексний характер і спрямована як на запобігання, так і на знешкодження негативних факторів за допомогою розробки і реалізації спеціального механізму.

Виходячи із запропонованого формулювання, системи антикризового управління мають бути притаманні такі властивості:

- гнучкість і адаптивність;
- диверсифікованість управління;
- мобільність і динамічність використання ресурсів;
- підвищена чутливість до фактора часу.

Виходячи з викладеного вище, під антикризовим управлінням регіоном будемо розуміти комплекс управлінських заходів, спрямованих або на запобігання, локалізацію розвитку негативних тенденцій в розвитку регіону,

або на виведення його з кризового стану.

Отже, проведені дослідження дають змогу стверджувати, що кожна економічна система має, з одного боку, як власні ритми розвитку, які можуть не співпадати з розвитком інших систем або з тенденціями загальносвітового економічного розвитку, так і, з іншого боку, підкоряється закономірностям циклічного розвитку всієї соціально-економічної системи.

Для розробки дієвого механізму, який дозволив би ефективно виводити регіон з передкризового або кризового становища, необхідним є уточнення та чітке визначення дефініції «антикризове управління регіоном.»

ЛІТЕРАТУРА

1. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь. Том XXVI / Ф. А. Брокгауз, И. А. Ефрон. – С.-Петербург : Типография Акц. Общ. «Издат. Дьло, бывшее Брокгаузъ-Ефронъ», 1899. – 480 с.
2. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 1997. – 856 с.
3. Некрасов Н. Н. Региональная экономика / Н. Н. Некрасов. – М. : Экономика, 1978. – 344 с.
4. Чумаченко Н. Г. Региональная политика в Украине / Н. Г. Чумаченко. – Донецк : ИЭП НАН Украины, 1993. – 55 с.
5. Панухник О. В. Теорія і практика територіальних інтеграційних процесів в регіональних соціально-економічних системах: монографія / О. В. Панухник. – Херсон : Айланта, 2012. – 358 с.
6. Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / За ред. З. С. Варналія. – К. : Знання України, 2005. – 498 с.
7. Синченкова Е. Г. Инвестиционная привлекательность региона: методические подходы и оценка / Е. Г. Синченкова. – Челябинск : ЧИЭП, 2012. – 236 с.
8. Матвієнко Р. О. Управління регіональним розвитком в національному господарстві : монографія / Р. О. Матвієнко. – Бровари : Економіко-технологічний університет, 2012. – 228 с.
9. Антикризисный менеджмент / Под ред. А. Грязновой. – М. : ИНФРА-М, 2011. – 368 с.
10. Антикризисное управление / Под ред. Э. М. Короткова. – М. : Инфра-М, 2003. – 432 с.
11. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия / Й. А. Шумпетер. – М. : Эксмо, 2007. – 864 с.
12. Банкрутство та санація підприємства: теорія та практика кризового управління / Під ред. О. В. Мозенкова. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003. – 272 с.
13. Кондратьев Н. Д. Проблемы экономической динамики / Н. Д. Кондратьев. – М. : Экономика, 1989. – 256 с.
14. Малая экономическая энциклопедия / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2000. – 1084 с.
15. Экономические циклы и экономический рост / А. А. Акаев, С. Ю. Румянцев, А. И. Сарыгулов, В. Н. Соколов. – СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2011. – 456 с.
16. Балашова Е. Финн Кюдланд и Эдвард Прескотт: движущие силы экономических циклов (Нобелевская премия 2004 г. по экономике) / Е. Балашова // Вопросы экономики. – 2005. – № 1. – С. 133 – 143.
17. Економічна енциклопедія. Том 1 – 3 / Під ред. С. В. Мочерного. – К. : Вища академічна думка, 2000. – 800 с.
18. Экономическая энциклопедия / Под ред. Л. И. Абалкина. – М. : Экономика, 1999. – 1056 с.
19. The CAMBRIDGE ENCYCLOPEDIA / Ed. by David SRISTAL. – CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1990. – 1334 p.
20. Бланк И. А. Основы финансового менеджмента / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 1999. – 588 с.
21. The World Book Dictionary / E. by Robert K. Barnhart. – World Book, Inc., 1988. – 1166 p.

REFERENCES

- Antikrizisnyy menedzhment [Crisis Management]. Moscow: INFRA-M, 2011.
- Antikrizisnoe upravlenie [Crisis management]. Moscow: Infra-M, 2003.
- Akaev, A. A. et al. Ekonomicheskie tsikly i ekonomicheskiy rost [Business cycles and economic growth]. St. Petersburg: IZD-VO Politekhn. un-ta, 2011.
- Brokgauz, F. A., and Efron, Y. A. Entsiklopedicheskiy slovar [Encyclopedic Dictionary]. St. Petersburg: Tipografiya Akts. Obsch. «Izdat. Delo, byvshee Brokgauz-Efron», 1899.
- Bolshoy ekonomicheskiy slovar [Great Dictionary of Economics]. Moscow: Institut novoy ekonomiki, 1997.
- Bankrutstvo ta sanatsiia pidpriemstva: teoriia ta praktyka kryzovoho upravlinnia [Bankruptcy and reorganization of enterprises: the theory and practice of crisis management]. Kharkiv: INZHEK, 2003.
- Balashova, E. "Finn Kydland i Edvard Preskott: dvizhushchie sily ekonomicheskikh tsiklov (Nobelevskaia premiia 2004 g. po ekonomike)" [Finn Kydland and Edward Prescott: the driving forces of economic cycles (Nobel Prize for Economics in 2004)]. Voprosy ekonomiki, no. 1 (2005): 133-143.
- Blank, I. A. Osnovy finansovogo menedzhmenta [Fundamentals of Financial Management]. Kyiv: Nika-Tsentr, 1999.
- Chumachenko, N. G. Regionalnaia politika v Ukraine [Regional policy in Ukraine]. Donetsk: IEP NAN Ukrainy, 1993.
- Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia]. Kyiv: Vyshcha akademichna dumka, 2000.
- Ekonomicheskaia entsiklopediia [Economic Encyclopedia]. Moscow: Ekonomika, 1999.
- Kondratev, N. D. Problemy ekonomicheskoy dinamiki [Problems of economic dynamics]. Moscow: Ekonomika, 1989.
- Malaia ekonomicheskaia entsiklopediia [Low economic encyclopedia]. Moscow: Institut novoy ekonomiki, 2000.
- Matviienko, R. O. Upravlinnia rehionalnym rozvytkom v natsionalnomu hospodarstvi [Management of regional development in the national economy]. Brovary: Ekonomiko-tekhnologichnyi universytet, 2012.
- Nekrasov, N. N. Regionalnaia ekonomika [Regional economy]. Moscow: Ekonomika, 1978.
- Panukhnyk, O. V. Teoriia i praktyka terytorialnykh intehratsiinykh protsesiv v rehionalnykh sotsialno-ekonomichnykh systemakh [Theory and practice of regional integration processes in regional socio-economic systems]. Kherson: Ailant, 2012.
- Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku [Regions of Ukraine: Problems and Priorities of socio-economic development]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2005.
- Shumpeter, Y. A. Teoriia ekonomicheskogo razvitiia. Kapitalizm, sotsializm i demokratiia [Theory of Economic Development. Capitalism, Socialism and Democracy]. Moscow: Eksmo, 2007.
- Sinchenkova, E. G. Investitsionnaia privlekatel'nost' regiona: metodicheskie podkhody i otsenka [Investment attractiveness of the region: an approach to evaluation]. Cheliabinsk: ChIEP, 2012.
- The CAMBRIDGE ENCYCLOPEDIA: CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1990.
- The World Book Dictionary: World Book, Inc., 1988.